

شرایط تحقق جرم استفاده از سند مجعول و آثار آن

احسان کیانی

کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، کار آموز وکالت

چکیده

جرم جعل در اسناد رسمی از جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی تلقی می شود که ارتکاب آن موجب کاهش اعتبار و ارزش این نوع از اسناد شده و با توجه به اینکه غالباً در بدنه دولت تنظیم می شوند، به کم رنگ شدن اعتماد عمومی می انجامد. در فقه اسلامی هم این جرم، مصداق بارز خیانت در امانت و از گناهان کبیره محسوب می شود. امروزه پیشرفتهای روز افزون علمی و افزایش روابط تجاری، سیاسی و علمی و الکترونیکی بین جوامع، منجر به تنظیم و تبادل شمار زیادی از اسناد رسمی و غیر رسمی شده است. در این بین جعل اینگونه اسناد، چه در قالب جعل نوشته یا جعل امضاء یا جعل در اسناد رایانه ای باعث شده تا حکومتها در تلاش برای ایجاد ساز و کارهای مناسب قانونی و عرفی برای پیشگیری، کشف و مجازات جاعلین اسناد باشند. جعل سند و استفاده از سند مجعول دو جرم جداگانه محسوب می شوند، بنابراین اگر فردی سندی را جعل کرده و از آن استفاده کند، مرتکب دو جرم شده که به موجب قانون برای هر کدام آنها مجازات مستقلی تعیین شده است.

واژه‌های کلیدی: جعل، سوء استفاده، سند مجعول، علیه امنیت و آسایش عمومی

مقدمه:

جعل سند مادی و جعل سند مفادی در مقررات کیفری به قید مجازات ممنوع گردیده و بنابراین جرم شناخته می شود. در هر حال تعقیب جرایم علی القاعده به عهده دادرسی یا قائم مقام او می باشد که می تواند با شکایت شاکی آغاز و بر اساس آیین دادرسی کیفری و در مرجع کیفری نسبت به آن رسیدگی و تصمیم گیری شود. در هر حال اگر شخصی ادعا داشته باشد که سندی به زیان او جعل شده و این را موضوع شکایتی کیفری قرار دهد و یا دادرسی با آگاهی از ارتکاب جعل، جاعل را تحت پیگرد کیفری قرار دهد، رسیدگی و تصمیم گیری نسبت به اصالت یا جعلیت سند در مرجع کیفری و طبق آیین دادرسی کیفری به عمل می آید و هرگاه دادرسی کیفری به صدور حکم نهایی مبنی بر جعلیت سند بیانجامد، سند مزبور حسب مورد جزئاً یا کلاً اعتبار خود را از دست داده و اگر به استناد آن دعوایی اقامه شده یا بشود، طرفی که سند علیه او ابراز گردیده می تواند با ارائه و یا استناد به حکم نهایی مرجع کیفری و تأیید بر جعلی بودن سند یا قسمتی از آن، از آثار سند مزبور و یا قسمت مجعول آن رها شود و در نتیجه نوبت به طرح ادعای جعل به مفهوم دقیق اصطلاح در مرجع حقوقی نمی رسد. زیرا طبق ماده ۲۲۷۷ قانون آیین دادرسی مدنی، دادگاه حقوقی مکلف است از حکم دادگاه کیفری درباره اصالت یا جعلیت سند تبعیت کند. جعل سند جرم است و ادعای جعل، ادعای وقوع جرم می باشد و تحت شرایطی ممکن است موجب رسیدگی کیفری شود.

گفتار اول: تعاریف و مفاهیم

بررسی جرم جعل و تزویر بصورت مفصل، از حوصله موضوع این تحقیق خارج است لذا در این مبحث، برای آشنایی بیشتر با موضوع پایان نامه، به اجمال مفهوم جعل و نیز انواع جعل، بیان می گردد:

بند اول: معنای لغوی جعل

«جعل»، کلمه ای عربی می باشد که برای آن معانی متعددی در زبان عربی استعمال می شود از جمله به معنی «خلق کردن و بوجود آوردن»، «قرار دادن»، «دگرگون کردن»، «پنداشتن»، «نامیدن و نسبت دادن» آمده است.
-سوره مبارکه بقره آیه ۲۹: «إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً» یعنی، من در زمین جانشینی را آفریدم.
-سوره مبارکه بقره آیه ۱۲۴: «إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا» یعنی، من تو را برای مردم رهبر و پیشوا قرار دادم.
همانطوریکه مشاهده می شود هیچیک از معنای لغوی جعل در برگزیده نوعی از جرائم نمی باشد. بنابراین همراه با این کلمه باید برخی عناوین مثل «جرم» یا «بزه» یا پیشوند یا پسوند بکار برد مثل «جعل اسناد».

بند دوم: معنای اصطلاحی جعل

معنی اصطلاحی جعل عبارت است از قلب متقلبانه حقیقت به یکی از طرق مندرج در قانون. در اصطلاح، جعل و تزویر در کنار هم بکار برده شده اند.

«در معنی اصطلاحی، تزویر و وضع است. مزور، وضع به معنای جاعل است و همه آنها به معنی ساختن امری است که از روی قصد و برخلاف واقع، مانند سند مجعول» (جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ۱۳۷۹، ص ۱۰۲)
«تزویر، از باب تفعیل از «زور» می آید و زور، دروغ و تزویر آراستن را گویند و مزور، نادرست و گز را گویند» (پاد، ابراهیم، ۱۳۵۲، ص ۵۳).

«و اجتنبوا قول الزور». یعنی از سخن باطل (افترا) اجتناب بورزید. سوره مبارکه حج آیه ۳۰

در اینکه آیا دو کلمه «جعل» و «تزویر» با هم مترادفند یا دارای معانی متفاوتی اند تردید وجود دارد ولی به نظر میرسد که این دو کلمه با هم مترادفند و بکار بردن آنها در کنار هم برای تأکید بیشتر بوده است. البته برخی «تزویر» را معادل جعل معنوی دانسته اند. «ارتباط معنای لغوی با اصطلاحی در حقوق مجازات از این جهت است که جاعل شخصاً یا مع الواسطه در نوشته موجود قلم برده و مفهوم آنرا دگرگون می نماید یا به طور کلی سندی برخلاف حقیقت و واقع ایجاد می کند» (سلیمانپور، محمد، ۱۳۸۰، ص ۶)

قانونگذار ایران هم، در وضع مواد مربوط به جعل، گاهی از هر دو عنوان در کنار هم استفاده کرده مثل مواد ۵۲۳ و ۵۳۶ قانون مجازات اسلامی و گاهی هم فقط از عنوان «جعل» استفاده شده و در مواردی هم فقط عنوان «تزویر» آمده و تفاوتی بین آنها قائل نشده است. با این حال به نظر می رسد بکار بردن دو عنوان با یک معنی در کنار هم در تدوین قانون ضرورت ادبی و حقوقی نداشته و صرفاً عنوان «جعل» بیان کننده منظور قانونگذار می باشد. (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۵، ص ۶۳۰)

کمیسیون مشورتی اداره حقوقی وزارت دادگستری در نظریه شماره ۷/۴۸۵۱ مورخ ۱۳۶۴/۹/۱۷ در پاسخ به این سؤال که آیا ذکر کلمه جعل و تزویر در ماده ۲۰ قانون تعزیرات مصوب ۱۳۶۱ و عدم ذکر یکی از آنها دلیل بر افتراق و اختلاف آنها است چنین اظهار نظر کرده است:

«در ماده ۲۰ قانون تعزیرات مقنن در مقام تعریف بزه جعل و تزویر، دو کلمه را به طور مترادف بکار برده است و برای آن دو کلمه معنی و مفهوم قانون واحدی مورد نظر بوده است لذا عدم ذکر یکی از آنها در پاره ای از مواد قانون تعزیرات دلیل مغایرت آنها نمی باشد.»

در ابتدای ماده ۵۲۳ قانون مجازات اسلامی آمده است که: «جعل و تزویر عبارتند از: ...». حال که دو کلمه جعل و تزویر مترادف دانسته شده اند قانونگذار هم می بایست اینگونه بیان می داشت: «جعل و تزویر عبارت است از ...» و از اینکه فعل بصورت جمع بکار برده شده است اینگونه استنباط می شود که قانونگذار این دو کلمه را مترادف ندانسته که صحیح به نظر نمی رسد.

بند سوم: تعریف حقوقی جعل

تعاریف مختلفی از جعل ارائه شده که اغلب معلول عواملی مثل موضوعات و اشیاء و اموری است که مورد جعل قرار می گیرند. این تعاریف به علت تنوع موضوعات از جامعیت و مانعیت برخوردار نیست و در برخی موضوعات و اموری که داخل در تعریف جعل نمی باشد گنجانده شده و در برخی دیگر از این تعریف ها مواردی که داخل در تعریف جعل هستند خارج از محدوده تعریف قرار گرفته اند.

«... از طرفی جعل در اصطلاح حقوق دارای دو معنی موسّع و مضیق می باشد. معنای مضیق این کلمه معنایی است که از یک طرف شامل تزویر در اسناد است، جعل اسناد به معنی اخص و از طرف دیگر شامل تمام قلب سازیها از قبیل: ساختن سکه تقلبی و غیره می باشد در حقوق جزای جدید جعل به این معنای موسّع قابل توجیه نیست» (سلیمانپور، ۱۳۸۵، ص ۱۵)

قانون مجازات اسلامی مصادیقی از جرم جعل ارائه داده که هم شامل جعل در اسناد یعنی معنای خاص جرم و هم شامل جعل در سایر امور و اشیاء می باشد. با اندکی دقت در ماده ۵۲۳ قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۷۵ متوجه می شویم که

قانونگذار تعریفی از جرم جعل ارائه نداده و در واقع به مصادیق ششگانه ای اشاره کرده است. سابقه این ماده قانونی به ماده ۹۷ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴ بر می گردد. در آن ماده آمده بود:

«جعل و تزویر عبارت است: از ساختن نوشته یا سند یا چیز دیگری بر خلاف حقیقت یا ساختن مهر یا امضای اشخاص رسمی یا غیر رسمی یا به قصد تقلب، خراشیدن یا تراشیدن یا قلم بردن یا الحاق یا محو یا اثبات یا سیاه کردن یا تقدیم یا تأخیر تاریخ سند نسبت به تاریخ حقیقی یا الصاق متقلبانه نوشته به نوشته دیگری یا به کار بردن مهر دیگری بدون اجازه صاحب آن و نظایر آن.»

در ماده ۲۰ قانون تعزیرات مصوب ۱۳۶۱ هم عیناً ماده ۹۷ قانون مجازات عمومی تکرار شده است:

«جعل و تزویر عبارت است: از ساختن نوشته یا سند یا چیز دیگری بر خلاف حقیقت یا ساختن مهر یا امضای اشخاص رسمی یا غیر رسمی یا به قصد تقلب، خراشیدن یا تراشیدن یا قلم بردن یا الحاق یا محو یا اثبات یا سیاه کردن یا تقدیم یا تأخیر تاریخ سند نسبت به تاریخ حقیقی یا الصاق متقلبانه نوشته به نوشته دیگری یا به کار بردن مهر دیگری بدون اجازه صاحب آن و نظایر آن.»

قانونگذار در ماده ۵۲۳ قانون مجازات اسلامی مقرر می دارد:

«جعل و تزویر عبارتند از: از ساختن نوشته یا سند یا ساختن مهر یا امضای اشخاص رسمی یا غیررسمی، خراشیدن یا تراشیدن یا قلم بردن یا الحاق یا محو یا اثبات یا سیاه کردن یا تقدیم یا تأخیر تاریخ سند نسبت به تاریخ حقیقی یا الصاق نوشته ای به نوشته دیگر یا به کار بردن مهر دیگری بدون اجازه صاحب آن و نظایر اینها به قصد تقلب.»

ملاحظه می شود که متن ماده ۵۲۳ قانون مجازات اسلامی هم همان ساختار ماده ۹۷ قانون مجازات عمومی و ماده ۲۰۰ قانون تعزیرات است. «لا» چند تغییر جزئی مثل حذف عبارت «... یا چیز دیگری برخلاف حقیقت»، و دیگر اینکه عبارت «به قصد تقلب» از وسط به انتهای جمله منتقل شده است و همان گونه که گفته شد کلمه «عبارتست» به «عبارتند» تبدیل شده است و یا حذف کلمه «متقلبانه.»

همانطوریکه بیان شد قانونگذار هیچگاه تعریف کامل و جامعی از جرم جعل ارائه نکرده و به ذکر مصادیق تمثیلی اکتفا نموده که با توجه به توسعه روز افزون جوامع و به موازات آن تنوع و تغییر عمل جاعلین لازم است تعریفی جامع و در عین حال مانع از جعل ارائه شود که دربرگیرنده موارد متعدد و متنوع ارتکاب جرم جعل باشد. البته حقوقدانان با توجه به مواد قانونی و رویه قضایی مربوط تعاریفی از جعل ارائه کرده اند که بسیار نزدیک به هم و گاه کاملاً منطبق بر هم می باشند: «جعل، عبارت است از قلب متقلبانه حقیقت به ضرر دیگری در یک سند یا نوشته یا چیز دیگر به یکی از طرق مذکور در قانون» (پاد، ۱۳۸۱، ص ۵۳) و یا «جعل و تزویر عبارت است از قلب متقلبانه حقیقت به زیان دیگری به یکی از طرق مذکور در قانون در یک سند یا نوشته یا چیز دیگر» (گلدوزیان، ۱۳۸۰، ص ۴۰) و تعریف دیگر: «جعل عبارت است از قلب متقلبانه حقیقت در یک نوشته یا سند یا چیز دیگر هدف با اضرار غیر به یکی از طرق مذکور در قانون» (پیمانی، ضیاءالدین، ۱۳۷۵، ص ۱۰۸)

می توان گفت که آخرین و کاملترین تعریفی که از جرم جعل ارائه شده و بر موارد زیادی از افعال متقلبانه حاکم است تعریفی است که در قانون جزای فرانسه آمده: «مقنن فرانسه موضوع جعل را که قبلاً فقط نوشته و مکتوب بوده است بعدها عوض کرده و آن را «دست بردن در وسیله بیان اراده» قرار داده است. در سال ۱۸۱۰ که قانون فرانسه وضع گردید «نوشته» موضوع جعل قرار گرفته بود زیرا که جعل در نوشته، دست بردن در وسیله بیان اراده بود. این فلسفه بعدها مورد کنکاش قرار گرفت و مقنن به این نتیجه رسید که هدف از جرم دانستن آن، جلب اعتماد مردم به اسناد است. در سال ۱۹۹۰ مقنن فرانسه می بیند

که نوشته تنها وسیله بیان و ابراز اراده نمی باشد لذا «نوشته» را حذف می کند زیرا که فقط یک مصداق است و شامل تمام موارد نمی شود و از طرفی مقنن نمی خواهد وسیله بیان اراده مردم را محدود کند چون وسایل ابراز اراده، متحول بوده و تکنولوژی در حال گسترش و پیشرفت می باشد و این مسائل باعث شد که در حال حاضر جعل را این گونه تعریف کند: « دست بردن در وسیله بیان اراده » که شامل حمایت از تمام وسایل پیشرفته ابراز اراده است تا برای مردم ایجاد معذوریت نکند و مردم نیز وسایل پیشرفته را که لازم زندگی جدید است معتبر و حمایت شده بدانند»

گفتار دوم: انواع جعل:

گفتیم که جعل عبارت است از قلب متقلبانه حقیقت و حال این قلب حقیقت. توسط جاعل، به دو روش می تواند ارتکاب یابد این دو روش را جعل مادی و معنوی می گویند. بررسی مفصل جعل مادی و معنوی اسناد در مبحث روشهای مختلف عمل مرتکب در جعل سند خواهد آمد ولی در اینجا به اختصار تعریف این دو نوع جرم جعل ارائه می شود:

بند اول: جعل مادی (صوری)

در جعل مادی، جاعل مرتکب قلب حقیقت در ظاهر و صورت سند یا شیء می شود و این تغییر در شکل نوشته یا سند یا غیر آن قابل مشاهده است. جعل مادی به صورت ذیل تعریف شده است: «قلب حقیقت مادی یا جعل مادی عبارت است از تحریف حقیقت با عملی مادی ضمن باقی ماندن اثر خارجی مادی جعل در نوشته یا سند و غیر آن». جعل مادی در هر نوشته ای که بتوان آن را وسیله اضرار به غیر نمود امکان پذیر است، مانند حذف یا جابجایی یک کلمه در یک نوشته یا تبدیل آن به کلمه ای دیگر و طریقه عمده کشف جعل مادی، تمسک به نظریه کارشناس است، چرا که عمل جعل در ظاهر نوشته انجام گرفته است.

بند دوم: جعل معنوی (مفادی)

در جعل معنوی، واقعیت در ذهن جاعل قلب و دگرگون شده است و صورتی ظاهری ندارد. در جعل معنوی، شکل سند دارای ایراد نیست ولی محتوای آن خلاف واقع می شود. «در جعل معنوی یا مفادی قلب حقیقت در مطلب و مفاد یک نوشته بدون اینکه اثر خارجی داشته باشد به عمل می آید. به عبارت دیگر جاعل ابتدا حقیقت یک امری را در ذهن خود منقلب می کند و سپس همان دروغ را به صورت قلب شده وارد سند می نماید. بنابراین جعل معنوی عبارتست از قلب حقیقت در مفاد و شرایط مضمون یک سند بدون اینکه در ظاهر نوشته یا سند تغییر و تحریفی مادی به عمل آمده باشد. در اینجا بر خلاف جعل مادی که اغلب بعد از تنظیم سند و نوشته اصیل واقع می گردد، جعل معنوی با نوشتن اظهارات و علائم به صورت کذب و خلاف حقیقت مقارن و هم زمان تنظیم سند یا نوشته انجام می شود. بازجویی که هنگام نوشتن اظهارات شاکی، متهم و یا شاهد، بیانات آنان را قلب نموده و با دگرگونی در ورقه بازجویی می نویسد مرتکب نوعی جعل معنوی شده است مانند آنکه متهمی اظهار کند در قتل غیر عمدی ناشی از بی احتیاطی در رانندگی مست نبوده و بازجو بنویسد مست بوده است...» (پیمانی، ضیاءالدین، ۱۳۷۵، ص ۵۵۷ و ۵۵۸)

گفتار سوم: مصادیق جرم جعل

بر اساس ماده ۵۲۳ قانون مجازات که مورد اشاره قرار گرفت، مصادیق جرم به عبارت‌اند از:

بند اول: تحصیل غافلگیرانه امضای واقعی:

هنگامی اتفاق می‌افتد که به صورت پیاپی و غافلگیرانه، توأم با قصد تقلب از شخصی امضا گرفته شود، در این مواقع با وجود واقعی بودن امضاها، وجود دو شرط غافلگیرانه و تقلب، باعث تحقق جرم جعل می‌شود.

بند دوم: تراشیدن یا خراشیدن:

تراشیدن به معنی از بین بردن تمام کلمه است ولی خراشیدن، از بین بردن جزئی از یک کلمه.

بند سوم: قلم بردن در نوشته:

مانند تغییر یا تبدیل حروف و ارقام یا کلمات موجود، بدون اضافه کردن کلمه یا رقم جدیدی.

بند چهارم: اثبات در نوشته:

اثبات در نوشته به معنی اعتبار بخشیدن به سند با یک نوشته‌ی باطل، از طریق پاک کردن و از بین بردن علامت بطلان سند یا کلمه باطل، از روی سند.

بند پنجم: الحاق و الصاق:

الحاق عبارت است از اضافه کردن رقم یا حرف یا کلمه‌ای در متن یا حاشیه یک سند. الصاق عبارت است از وصل کردن و چسباندن حداقل دو نوشته متفاوت از یک شخص به یکدیگر به صورتی که در نگاه اول، یک سند به حساب می‌آید.

گفتار چهارم: ارکان و شرایط تحقق جرم استفاده از سند مجعول

بند اول: عنصر مادی جرم استفاده از سند مجعول:

الف) رفتار فیزیکی: رفتار فیزیکی مرتکب در این جرم، به صورت فعل مثبت می‌باشد و با ترک فعل حاصل نمی‌شود، به این نحو که شخص باید سند مجعول را به مرجعی مانند دادگاه یا مراجع ثبتی ارائه دهد.

ب) شرایط لازم برای تحقق جرم استفاده از سند مجعول: اولین شرط، آن است که ارائه سند مجعول باید متقلبانه باشد و با قصد فریب طرف مقابل گردد.

عنصر مادی جرم استفاده از سند مجعول عبارت است از: عنصر مادی این جرم به این صورت است که شخص استفاده کننده از سند مجعول به جعلی بودن آن آگاه باشد و به صرف به کار بردن، تسلیم، ارائه، استعمال، اسناد و مبادله ی سند مجعول، محقق می‌شود. اگر مرتکب جرم اطلاعی از جعلی بودن آن نداشته باشد، مشمول مجازات این جرم نمی‌باشد.

پ) نتیجه حاصله: جرم استفاده از سند مجعول مطلق است، منوط و مقید به امری نمی باشد و به صرف استفاده و ارائه از آن جرم محقق می گردد، حتی اگر موجب فریب طرف مقابل نگردد. ضرر بالفعل برای تحقق بزه استفاده از سند مجعول شرط نمی باشد و صرف قابل اضرار بودن کافی است.

اگر مرتکب با استفاده از سند مجعول به نحو متقلبانه، مالی را اخذ نماید، مرتکب کلاهبرداری هم می شود. اگر هم با استفاده از سند مجعول قصد بردن مال دیگری را داشته باشد، و موفق به تحصیل مال غیر نشود، علاوه بر جرم استفاده از سند مجعول، مرتکب جرم شروع به کلاهبرداری هم می گردد.

مجازات استفاده از سند مجعول

بند دوم: عنصر معنوی جرم استفاده از سند مجعول:

توجه داشته باشید که برای تحقق جرم استفاده از سند مجعول وجود عنصر روانی لازم می باشد. در جرم استفاده از سند مجعول مرتکب جرم باید دارای سوء نیت و قصد مجرمانه برای ارتکاب آن و همچنین از جعلی بودن آگاه باشد. احراز و اثبات این جرم فقط به صرف تسلیم یا ارائه سند مجعول نمی باشد، بلکه باید سوء نیت مرتکب جرم نیز احراز شود. بنابراین برای تحقق جرم استفاده از سند مجعول، مرتکب باید بداند که عملی که انجام می دهد، به موجب قانون مجازات اسلامی جرم و قابل مجازات می باشد و با علم و عمد از سند مجعول استفاده نماید. (گلدوزیان، ۱۳۸۷، ص ۱۰۴)

بند سوم: عنصر قانونی جرم استفاده از سند مجعول:

در قانون مجازات اسلامی جرم استفاده از سند مجعول در مواد ۵۲۴ الی ۵۳۶ جرم انگاری گردیده شده است.

گفتار پنجم: مجازات استفاده از سند مجعول

مجازات استفاده از سند مجعول در مواد مختلفی از قوانین تصریح گردیده است، به طور مثال به موجب ماده ۵۳۵ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات مصوب ۱۳۷۵، هرکس نوشته ها و اسناد مجعول در مواردی که در مواد ۵۳۲، ۵۳۳ و ۵۳۴ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات ذکر گردیده است را با علم به جعلی بودن آن، استفاده نماید، به حبس از ۶ ماه تا ۳ سال یا به ۳ تا ۱۸ میلیون ریال جزای نقدی محکوم خواهد شد.

رم استفاده از اسناد مجعول دامنه گسترده ای دارد، بنابراین مجازاتی که برای هر کدام در نظر گرفته شده است متفاوت است که در ذیل به شرح هر کدام می پردازیم.

مجازات جرم جعل اسناد عادی مثل قولنامه، اجاره نامه، مبیعه نامه و از این قبیل اسناد باشد، علاوه بر برگرداندن مال گرفته شده و جبران کردن خسارت گرفته شده، از شش ماه تا دو سال حبس و مبلغ ۳ تا ۱۲ میلیون ریال جزای نقدی دارد که در حق دولت می باشد. (ولیدی، ۱۳۷۷، ص ۱۵۴)

مجازات جرم جعل در اسناد رسمی به این صورت است که اگر امضا و مهر رهبری و روسای قوا جعل شود، ۳ تا ۱۵ سال حبس را به دنبال دارد و اگر امضای رئیس جمهور، هیئت وزیران و نمایندگان باشد، ۱ تا ۱۰ سال حبس دارد.

مجازات جرم اسناد مالی مثل جعل اسکناس یا چک، ۵ تا ۲۰ سال حبس را به دنبال خواهد داشت.

مجازات جعل مدارک تحصیلی ۱ تا ۳ سال حبس را به همراه دارد.

مجازات جعل برای کسی که احکام دادگاه ها را جعل کند و یا با علم به مجعول بودن از آن ها استفاده کند به ۱ تا ۱۰ سال حبس محکوم می شود.

مطابق قانون کاهش مجازات حبس تعزیری، صرفا مفاد مندرج در ماده ۵۳۶ کتاب پنجم مشمول کاهش در حبس تعزیری شده است. بدین ترتیب که هرکس با علم و اطلاع از جعل و یا تزویر صورت گرفته بر اسناد غیر رسمی، آنها را مورد استفاده قرار دهد، به حبس از ۳ ماه تا ۱۸ ماه محکوم خواهد شد. جرم ساختن نوشته یا سند بعنوان جعل سند ممکن است رسمی باشد یا غیررسمی باشد. جاعل شخصی است که فاعل جرم جعل بر مبنای ساختن نوشته یا سند مرتکب این جرم میشود و نتیجه مجرمانه به وی منتسب میشود. پس جاعل، یک سند رسمی یا غیر رسمی را یا از اساس به وجود می آورد و میسازد یا آن سند موجود است و آن را تغییر میدهد. مثال هایی در باب ساختن نوشته یا سند ارائه میگردد: درست کردن شناسنامه، ساختن گواهینامه، ساختن وصیت نامه، تغییر دادن و دست بردن در یک سندی که قبلا بوجود آمده و اصالت داشته است. مانند تغییر تاریخ و ارقام ثمن در مبیعه نامه.

گفتار هشتم: مرور زمان در استفاده از سند رسمی مجعول

در صورتی که موضوع جرم استفاده از سند مجعول سند رسمی موضوع ماده ۵۳۵ قانون مجازات اسلامی باشد حداکثر مجازات استفاده از سند مجعول برای مرتکب جرم ۳ سال حبس می باشد مرور زمان استفاده از سند مجعول در اسناد رسمی برابر ماده ۱۰۵ قانون مجازات از تاریخ انجام جرم و یا آخرین اقدام تعقیبی متهم ۷ سال و مرور زمان عدم اجرای مجازات ۱۰ سال می باشد.

گفتار هفتم: مرور زمان در استفاده از سند عادی مجعول

در صورتی که موضوع جرم استفاده از سند مجعول سند عادی موضوع ماده ۵۳۶ قانون مجازات اسلامی باشد حداکثر مجازات استفاده از سند مجعول مرتکب جرم ۲ سال می باشد. مرور زمان استفاده از سند مجعول در اسناد عادی برابر ماده ۱۰۵ همان قانون مجازات از تاریخ تحقق جرم و یا آخرین اقدامات تعقیبی به مدت ۵ سال محاسبه می گردد و در صورت محکومیت متهم به تحمل مجازات مرور زمان اجرای مجازات نیز برای وی ۷ سال خواهد بود.

نتیجه گیری:

منظور از جعل سند تغییر یا تحریف متقلبانانه سند به قصد ضرر رساندن به دیگری است. ماده ۵۲۳ قانون مجازات اسلامی در خصوص جرم جعل چنین مقرر می دارد: جعل و تزویر عبارتند از: ساختن نوشته یا سند یا ساختن مهر یا امضای اشخاص رسمی یا غیر رسمی خراشیدن یا تراشیدن یا قلم بردن یا الحاق یا محو یا اثبات یا سیاه کردن یا تقدیم یا تاخیر تاریخ سند نسبت به تاریخ حقیقی یا الصاق نوشته‌ای به نوشته دیگر یا بکار بردن مهر دیگری بدون اجازه صاحب آن و نظایر اینها به قصد تقلب. لازم به ذکر است که برای تحقق عنصر روانی جرم جعل از یک سو باید قصد ساختن یا تغییر دادن احراز شود. از

سوی دیگر مرتکب باید قصد کامل فریب دادن دیگران را داشته باشد. البته منتفع شدن شخص جاعل یا تحقق ضرر برای جرم شرط نمی باشد. جعل سند به دو شکل جعل مادی و جعل معنوی محقق می شود. جعل مادی، به تغییر ظاهری سند با استفاده از روش های فیزیکی مانند برش یا تراش آن گفته می شود. جعل مادی زمانی تحقق پیدا میکند که در مدرک یا سند به صورت فیزیکی جعل صورت گیرد. تشخیص جعل مادی از طریق ارجاع امر به کارشناس صورت می گیرد. در مقابل، جعل معنوی به تغییر مفاد سند به قصد اضرار به غیر و بدون اینکه اثر خارجی یا مادی داشته باشد اطلاق می گردد. جرم جعل از جرایم غیرقابل گذشت است و رضایت شاکی خصوصی جاعل را از تعقیب کیفری و مجازات معاف نمی کند. جرم استفاده از سند مجعول عبارت است از ارائه و به جریان انداختن سندی که جعل گردیده است برای تحقق جرم استفاده از سند مجعول لازم است تا ارکان این جرم وجود داشته باشد. رکن مادی جرم استفاده و بهره برداری از سند مجعول می باشد.

استفاده و استعمال فعل مثبت مادی در قالب ارائه، انتشار و... محقق می گردد. عنصر روانی جرم استفاده از سند مجعول علم استفاده کننده به مجرمانه بودن عمل ارتكابی و علم به مجعول بودن سند مورد استفاده می باشد و با احراز علم استفاده کننده به مجعول بودن سند، صرف نظر از هدفی که به سبب آن از سند مجعول استفاده کرده است، محقق می گردد. ماده ۵۳۵ قانون مجازات اسلامی در این باره بیان می دارد که هر کس اوراق مجعول مذکور در مواد (۵۳۲)، (۵۳۳) و (۵۳۴) را با علم به جعل و تزویر مورد استفاده قرار دهد علاوه بر جبران خسارت وارده به حبس از شش ماه تا سه سال یا به سه تا هیجده میلیون ریال جزای نقدی محکوم خواهد شد. همچنین به موجب ماده ۵۳۶ قانون مجازات اسلامی هر کس در اسناد یا نوشته های غیر رسمی جعل یا تزویر کند یا با علم به جعل و تزویر آنها را مورد استفاده قرار دهد علاوه بر جبران خسارت وارده به حبس از شش ماه تا دو سال یا به سه تا دوازده میلیون ریال جزای نقدی محکوم خواهد شد.

لازم به ذکر است که به موجب ماده ۶ قانون جرایم رایانه ای، جرم جعل رایانه ای جرم انگاری گردیده است. این ماده بیان می دارد که هر کس به طور غیرمجاز مرتکب اعمال زیر شود، جاعل محسوب و به حبس از یک تا پنج سال یا جزای نقدی از بیست میلیون (۲۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال تا یکصد میلیون (۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد:

الف) تغییر یا ایجاد داده های قابل استناد یا ایجاد یا وارد کردن متقلبانه داده به آنها،
ب) تغییر داده ها یا علائم موجود در کارت های حافظه یا قابل پردازش در سامانه های رایانه ای یا مخابراتی یا تراشه ها یا ایجاد یا وارد کردن متقلبانه داده ها یا علائم به آنها.

پیشنهاد:

موارد زیر به عنوان پیشنهاد جهت اصلاح مقررات ثبت وقایع اربعه و ایجاد وحدت رویه در نظام ثبت احوال و تسریع در امور ثبت احوال و جلوگیری از ارتکاب جرائم به خصوص جعل ارائه می گردد.

- ۱- تدوین و تصویب آئین نامه اجرائی قانون ثبت احوال فعلی
- ۲- تعهدات بنیادی در نظام ثبت احوال و ماشینی کردن ثبت وقایع اربعه
- ۳- استفاده سریع و دقیق و گردش سریع اطلاعات در نظام کشور
- ۴- استفاده از ظرفیت های ارگانهای ذیربط و افزایش کمی و کیفی نیروهای سازمان متناسب با جامعه و جمعیت کشور

- ۵- اجرای دقیق ماده ۲ قانون ثبت احوال فعلی که مطابق این ماده سیاستگذاری نظام ثبتی و تدوین دستورالعملها و ارائه عملکرد و رویه های سجلی سازمان بر عهده شورای عالی می باشد که متشکل از رئیس سازمان، یک نفر از استادان حقوق دانشگاه تهران و نماینده دادگستری و نماینده مرکز آمار و یک نفر از مطلعین سازمان ثبت احوال می باشد. (شورای مذکور در حدود ۱۳ سال بود که فعالیت نداشت و اکنون که در سال ۱۳۸۰ مجدداً شروع به کار کرده انتظار می رود جلسات عادی آن هر دو هفته یکبار به طور مرتب تشکیل و این شورا بتواند دستورالعملهای لازم را جهت اصلاح نظام ثبت احوال تصویب کند. چرا که عضویت برخی اساتید برجسته حقوق در این شورا می تواند بسیاری از مشکلات مطرح شده در بالا اصلاح نماید.
- ۶- ارشاد کارمندان و گاه تنبیه و اجرای مقررات کیفری و نیز تأمین کارمندان از حیث مسائل رفاهی
- ۷- تبلیغات گسترده و آموزش صحیح و همه جانبه در تمامی زمینه ها و آگاهی دادن به مأمورین و مردم از طریق برنامه های آموزشی، تبلیغاتی در رسانه های گروهی در خصوص امور مربوط به ثبت احوال و مسائل اجتماعی، حقوقی و جزائی مرتبت بر آن
- ۸- رعایت جانب احتیاط در رابطه با ورود اتباع بیگانه به کشورمان و کنترل آنها به کمک وزارت کشور
- ۹- اهتمام و توجه بیشتر در رابطه با صدور کارت ملی، و نظر باینکه کارت ملی به صورت مکانیزه می باشد و دارای رموزی می باشد که در آن حک شده است لذا دسترسی به آن آسان نبوده و به راحتی قابل جعل نمی باشد و نمایانگر مشخصات فردی از لحاظ نام، نام خانوادگی، نام پدر و غیره می باشد و تاریخ اعتبار آن از تاریخ صدور به مدت ۸ سال می باشد. عکس روی کارت ملی اسکن می شود که در صورت ب کردن پرس کارت غیرقابل استفاده می شود و بدین ترتیب یکی از مهمترین راههای جلوگیری از جعل شناسنامه صدور کارت ملی می باشد.
- ۱۰- اجرای طرح اصلاح اساسی سیستم بدین معنی که با بررسی. اجرای راهکارهای اصلاح اساسی ساختار سیستم های سازمان ثبت احوال در ثبت وقایع حیاتی ایرانیان و چگونگی ضبط و نگهداری اطلاعات هویتی و آماری افراد به نحوی که با حذف کارهای دستی و با ماشین کردن فعالیتها، ضمن رفع خطاهای احتمالی ناشی از دخالت انسان اطلاعات را به شکل سیستماتیک نگهداری و توزیع نمائیم.

منابع:

- ۱- باهری، محمد، ۱۳۸۸، حقوق جزای عمومی انتشارات دانشگاه تهران، جلد اول.
- ۲- تنکابنی، فروغ، با مجازاتهای اسلامی آشنا شویم، چ اول، نشر جهاد.
- ۳- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ۱۳۸۵، دانشنامه حقوقی، ج ۴، انتشارات امیرکبیر، چ سوم.
- ۵- زاهدی، لطیف، ۱۳۵۱، تحریک به ارتکاب جرم، چاپخانه سپهر، تهران.
- ۶- زاهدی نیا، علی، ۱۳۸۱، آشنایی با هیأت‌های حل اختلاف در ادارات ثبت احوال، انتشارات باروت‌اوا.

- ۷- زراعت، عباس، علی مهاجری، ۱۳۸۲، آئین دادرسی کیفری، ج اول، انتشارات فکرسازان.
- ۸- درویش زاده، محمد/ پور بدخشان، جعفر، محمد، ۱۳۸۸، تعرض به سند (مفاهیم، انواع، قواعد ونحوه رسیدگی در حقوق ایران)، تهران، انتشارات جاودانه.
- ۹- گرجی، ابوالقاسم، ۱۳۸۰، آیات الاحکام، نشر میزان، چاپ اول.
- ۱۰- سلیمان پور، محمد، ۱۳۷۱، جعل اسناد در حقوق ایران و از نظر حقوق تطبیقی، انتشارات خوارزمی، تهران.
- ۱۱- عمید، حسن، ۱۳۷۵، فرهنگ عمید، انتشارات امیرکبیر، چاپ نهم، تهران.
- ۱۲- شمس، عبدالله، ۱۳۸۱، ادله اثبات دعوا، انتشارات دراک، چاپ چهارم.
- ۱۳- جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ۱۳۷۳، ترمینولوژی حقوق.
- ۱۴- امامی، سید حسن، ۱۳۷۰، حقوق مدنی، جلد ششم، انتشارات اسلامیه، چاپ نهم.
- ۱۵- جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ۱۳۷۹، مجموعه محشای قانون مدنی، انتشارات گنج دانش، چاپ اول.
- ۱۶- ولیدی، محمد صالح، ۱۳۷۱، جزای اختصاصی، جرائم بر ضد امنیت و آسایش عمومی، جلد سوم، انتشارات غروب، چاپ اول.
- ۱۷- یاد، ابراهیم، ۱۳۷۲، حقوق کیفری اختصاصی، جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی، تقریرات، انتشارات دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.
- ۱۸- آزمایش، علی، حقوق کیفری اختصاصی، جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی، جعل و تزویر، تقریرات، نیم سال اول تحصیلی ۷۶-۷۷، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.
- ۱۹- پیمانی، ضیاءالدین، ۱۳۷۵، حقوق کیفری اختصاصی، جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی؛ نشر میزان، چاپ دوم.
- ۲۰- زاهدی نیا، علی، ۱۳۸۱، آشنایی با هیاتهای حل اختلاف در ادارات ثبت احوال: شامل توصیف صلاحیت‌های هیات حل اختلاف، مشهد: بارثاوا.
- ۲۱- مجموعه قوانین و مقررات ثبت احوال و قوانین مرتبط آن گردآورنده علیرضا ماحوزی، ۱۳۸۰
نشریه ثبت احوال، دوره جدید، شماره (۱)
- ۲۲- گلدوزیان، ایرج؛ ۱۳۸۳، حقوق جزای اختصاصی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دهم.
- ۲۳- ولیدی، محمد صالح؛ ۱۳۷۲، حقوق جزای اختصاصی، تهران، انتشارات ماجد چاپ چهارم، ج ۱
- ۲۴- مصلاتی، علیرضا؛ ۱۳۸۲، جعل و تزویر در حقوق کیفری ایران، تهران، انتشارات خط سوم، ۱۳۸۲
- ۲۵- ولیدی، محمد صالح، ۱۳۷۷، حقوق جزای اختصاصی، جرائم مالی علیه آسایش عمومی، جلد پنجم، انتشارات خیام.